

трав, пасовищах, в оранжереях, парниках, розсадниках плодкових і лісових дерев, а також у різних господарських спорудах. Препарат може бути застосований у будь-яку пору року, навіть взимку, однак кращі результати отримують рано навесні, коли число колоній на 1 га дорівнює 10, і пізно восени за наявності 50 колоній на 1 га [1].

Крім шкоди, яку гризуни заподіюють сільськогосподарським культурам та врожаю, вони є збудниками та переносниками багатьох хвороб – сальмонельозу, геморагічної лихоманки, лептоспірозу, холери тощо.

Література

1. Ефективний бактеріальний засіб для боротьби зі шкочочинними гризунами / В. В. Волкогон, Г. М. Дяченко, Н. О. Кравченко, О. В. Головач, О. М. Дмитрук // Посібник українського хлібороба: наук.-вироб. щорічник. — 2010. № 2. — С. 5.
2. Защитим посевы от грызунов // Настоящий хозяин: агрожурнал. — 2007. — № 9. — С. 25-27.

ВЕСНЯНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОРНИТОФАУНОЮ В САНАТОРІЇ «БЕРДЯНСЬК» ТА ЙОГО ОКОЛИЦЯХ

Попельнюх В.В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка

Територія санаторію «Бердянськ» та його околиці вирізняються специфічною морфологією рельєфу, що обумовлено наявністю внутрішніх водойм (ліманів природного походження та штучно створених ставків), заболочених ділянок, приморських луків, прибережних мілководь з пляжами та намитими піщаними валами уздовж узбережжя Азовського моря.

Значна частина території санаторію, площа якого становить 85 га, зайнята типовими для даного регіону рослинними угрупованнями з переважанням маслинок вузьколисті (*Elaeagnus angustifolia* L.), робінії псевдоакації (*Robinia pseudoacacia* L.), аморфи кущової (*Amorpha fruticosa* L.), та штучно створеними насадженнями із дуба черешчатого (*Quercus robur* L.), біоти східної (*Biota orientalis* L.), сосни звичайної (*Pinus sylvestris* L.) та кримської (*Pinus pallasiana* Lamb.), клену гостролистого (*Acer platanoides* L.), тополі білої (*Populus alba* L.) та гібриду — пірамідальної тощо. Досить поширені кущі сніжноягідника білого (*Symphoricarpos albus* Blake), смородини золотистої (*Ribes aureum* Pursh.), калини (*Viburnum opulus* L.), скумпії (*Cotinus coggygria* Scop.) та бирючини звичайної (*Ligustrum vulgare* L.), яка використана в якості живих парканів. Всього деревні насадження представлені 56 видами дерев та чагарників, із них 7 — голонасінними [1].

У материковій частині зони відпочинку виділяються значні заболочені ділянки з низькорослим очеретом (*Phragmites* sp.) та іншою водно-болотною, переважно галофільною рослинністю, де постійно тримаються, зокрема, фазани, а в період розмноження й інші види птахів.

Спостереження нами проведені 11-29 березня 2013 року, за виключенням 18, 22 та 23 березня з причини несприятливих погодних умов (штормовий вітер). Друга половина періоду досліджень характеризувалась не стабільними погодними умовами — майже постійними штормовими вітрами, випаданням снігу (24, 26, 28.03) та зниженням температури повітря, яка в окремі дні не досягала плюсових показників протягом доби. Різке погіршення погоди негативно вплинуло на птахів, які на той час вже прилетіли, чи здійснювали міграцію. Деякі з них, наприклад *Saxicola torquata* L. та *Oenanthe pleschanka* Lerechin зникли з територій, на яких вони тримались упродовж декількох

днів, демонструючи територіальність. Більшість видів, які здатні стійкіше долати негоду та використовувати альтернативні джерела харчування (плоди маслинки, насіння бур'янів тощо) все ж пережила несприятливі погодні умови і з настанням теплих днів відновила свою активність (шпаки, дрозди, костогризи, щигли, плиски білі та інші).

Експедиції з обліку птахів проводились нами на постійних маршрутах, які охоплювали всі основні біотопи санаторію. Спостереження відбувались переважно у другій половині дня, частіше з 15 до 17 години.

За період спостережень всього нами було зареєстровано 51 вид птахів, які належать до 23 родин: *Podicipitidae* та *Ardeidae* — по 1, *Anatidae* — 5, *Accipitridae* — 1, *Falconidae* — 2, *Phasianidae* — 1, *Charadriidae* — 3, *Scolopacidae* — 2, *Laridae* — 4, *Columbidae* — 1, *Picidae* — 2, *Alaudidae*, *Motacillidae*, *Sturnidae* — по 1, *Corvidae* — 5, *Troglodytidae* та *Regulidae* — по 1, *Muscicapidae* — 7, *Paridae* — 2, *Certhiidae* — 1, *Passeridae* — 2, *Fringillidae* — 4, *Emberizidae* — 1.

Кількісна, статевая та вікова характеристика відмічених видів та статус їх перебування представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Видовий склад птахів санаторію «Бердянськ» та його околиць за період спостереження 11-29 березня 2013 року

№ з/п	Вид	Дата спостереження	Кількість особин (штук)	Стать, вік	Статус
1	Норець чорноший <i>Podiceps nigricollis</i> C. L. Brehm	13.03 16-24.03	2 4	ad+subad 3 ad+subad	м
2	Баклан великий <i>Phalacrocorax carbo</i> L.	11-21.03 25.03	43 >5000	ad ad	з, м
3	Чапля сіра <i>Ardea cinerea</i> L.	25.03	1	ad	м
4	Гуска сіра <i>Anser anser</i> L.	21.03	150	ad	м
5	Лебідь-шипун <i>Cygnus olor</i> Gm.	16.03	1+1	ad	з, м
6	Галагаз <i>Tadorna tadorna</i> L.	12-29.03	3-13	ad	з, м
7	Крижень <i>Anas platyrhynchos</i> L.	26-29.03	3	2сц+1ск	з, м
8	Широконоска <i>Anas clypeata</i> L.	29.03	65	ad	м
9	Яструб малий <i>Accipiter nisus</i> L.	29.03	1	ск	о, м, за
10	Боривітер звичайний <i>Falco tinnunculus</i> L.	15-27.03	2	сц, ск	м, гн?
11	Підсоколик малий <i>Falco columbarius</i> L.	16.03	1	ск	м
12	Фазан <i>Phasianus colchicus</i> L.	11, 20.03	1+1	сц	о, гн
13	Пісочник великий <i>Charadrius hiaticula</i> L.	25-29.03	2-3	ad	м
14	Чайка <i>Vanellus vanellus</i> L.	28.03	2	ad	м
15	Чоботар <i>Recurvirostra avosetta</i> L.	26-28.03	2	ad	м, гн
16	Коловодник звичайний <i>Tringa totanus</i> L.	14.03 16.03	2 100+120+150	ad ad	м
17	Побережник білохвостий <i>Calidris temminckii</i> Leisl.	26-29.03	5-10	ad	м

18	Мартин звичайний <i>Larus ridibundus</i> L.	11-29.03	250 ± 100 ± 150 ±	ad вн ad эн subad	з, м
19	Мартин сивий <i>Larus canus</i> L.	11-29.03	5-15	ad, subad	з, л
20	Мартин сріблястий <i>Larus argentatus</i> Pontopp.	14.03	5	ad	о, л, м, за
21	Мартин тонкодзьобий <i>Larus genei</i> Breme.	26-29.03	5-10	ad	о, л, за
22	Горлиця садова <i>Streptopelia decaocto</i> Frivald.	11-29.03 14.03 т	10 пар ±	ad	о, гн
23	Дятел звичайний <i>Dendrocopis major</i> L.	29.03	1	ск	о, гн
24	Дятел середній <i>Dendrocopis medius</i> L.	11-29.03	2 пари	ad	о, гн
25	Жайворонек польовий <i>Alauda arvensis</i> L.	14-16.03	15	ad	м, гн
26	Плиска біла <i>Motacilla alba</i> L.	14-29.03	2-6	сц	м, гн
27	Шпак звичайний <i>Sturnus vulgaris</i> L.	14-29.03	2-7	ad	м, гн
28	Волове око <i>Troglodytes troglodytes</i> L.	27.03	1	ad	м
29	Вільшанка <i>Erithacus rubecula</i> L.	11-29.03	10-15	ad	з, м, гн?
30	Горихвістка чорна <i>Phoenicurus ochruros</i> Gm.	15-16.03 27.03	4 1	2сц+2ск сц	м, гн
31	Трав'янка чорноголова <i>Saxicola torquata</i> L.	12-20.03	1-3	2сц+ск	м, гн
32	Кам'янка лиса <i>Oenanthe pleschanka</i> Lepechin.	21-22.03	2	сц, ск	м, гн
33	Золотомушка жовточуба <i>Regulus regulus</i> L.	11-29.03	5+	ad	з
34	Чикотень <i>Turdus pilaris</i> L.	16.03	1	ad	м, з?
35	Дрізд чорний <i>Turdus merula</i> L.	16-29.03	1-8	ad	м, гн, з?
36	Дрізд співочий <i>Turdus philomelos</i> L.	25-29.03	1-5	ad	м, гн, з?
37	Синиця блакитна <i>Parus caeruleus</i> Pall.	11-29.03 13-18.03 т	5 пар ±	ad	о, гн
38	Синиця велика <i>Parus major</i> L.	11-29.03 т	50±, па, згр	ad сц, ск	о, гн, к
39	Підкоришник звичайний <i>Certhia familiaris</i> L.	15.03	1	ad	о, гн?
40	Горобець хатній <i>Passer domesticus</i> L.	11-29.03 т	зв	сц, ск	о, гн
41	Горобець польовий <i>Passer montanus</i> L.	11-29.03 т	зв	сц, ск	о, гн
42	Зяблик <i>Fringilla coelebs</i> L.	15.03	2	сц+ск	м, гн
43	Зеленяк	14-29.03 т	30-50±	сц+ск	з, м, гн

	<i>Chloris chloris</i> L.				
44	Щигол <i>Carduelis carduelis</i> L.	11-29.03	50± згр	ad	з, м, гн
45	Костогриз <i>Coccothraustes coccothraustes</i> L.	15-29.03	10-30	ad	з, м, гн?
46	Вісянка очеретяна <i>Emberiza schoeniclus</i> L.	12.03	4	ad цц	м
47	Сойка <i>Garrulus glandarius</i> L.	19.03	2	ad	о, гн
48	Сорока <i>Pica pica</i> L.	11-29.03	6-8 пар	ad	о, гн
49	Грак <i>Corvus frugilegus</i> L.	14-15.03	1+1	ad	м
50	Ворона сіра <i>Corvus cornix</i> L.	11-29.03	3-4 пар	ad	о, гн, м
51	Крук <i>Corvus corax</i> L.	17; 21.03 29.03	1+1 2	ad ad	о, за

Умовні позначення: м — мігрант; з — зимуючий; гн — гніздовий; о — осілий; за — залітний; л — літуючий; к — кочуючий; цц — самець; ск — самка; ad — доросла особина; subad — молода особина; па — пара; згр — зграя; вн — весняний наряд; зн — зимовий наряд; т — токування.

У період спостережень переважна більшість птахів здійснювала міграцію, або затрималась на даній території у зв'язку з настанням несприятливих погодних умов на трасах прольоту. Синантропні види (горобець польовий та хатній, синиця велика, горлиця садова, сорока та ворона сіра), чисельність яких на території санаторію була досить високою, не зважаючи на погодні умови активно проявляли шлюбну поведінку. В кінці другої декади місцеві ворони та сороки приступили до ремонту гнізд, а в кінці місяця, по крайній мірі перші, вже сіли на кладки. Слід відмітити, що чисельність цих видів у зоні відпочинку дуже висока (3-4 та 6-8 пар, відповідно). Разом з бродячими собаками (їх не менше 20), які регулярно відвідують берегову лінію моря та мілководдя лиманів околиць санаторію, напевно, значно впливають на успішність розмноження місцевих птахів, особливо тих, які гніздяться на землі.

Звертає на себе увагу дуже низька чисельність дятлів, хоча тут наявна значна кількість старих та напівсухих дерев, які мали б бути об'єктами уваги цих видів. Як видно з таблиці всього було зареєстровано 2 види — *Dendrocopis major* L. та *D. medius* L., проте і в кількісному відношенні вони не виділялись.

Особливої уваги заслуговує масова міграція баклана великого 25.03, коли за одну годину спостережень (з 15⁰⁰ до 14⁰⁰) вдалось нарахувати більше 5000 особин, які здійснювали проліт вздовж берегової лінії моря в південно-західному напрямку. В цей же час частина птахів декількома великими групами (до 500 особин в кожній) полювала на рибу на відстані приблизно 1 км від берега, після чого продовжувала перервану міграцію.

Література

1. Флора и фауна курорта Бердянск: Информационное пособие // Под редакцией В.И. Пономаренко, И.А. Сысоевой. — К.: «Денеб», 2007. — 144 с.